

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY HISSIY SHAKLLANTIRISHNI AHAMIYATI

Maloxat Akilovna Esonova

Qo`qon davlat universiteti dotsenti

Ma`murova Saidxon Farxod qizi

Qo`qon davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada ilk bolalik davridanoq sensor tarbiyani shakllantirish orqali ularda aqliy harakatlar, narsa va xodisalarning xususiyatlarini analiz hamda sintez qilish, umumlashtirish va yaxlitlash protsessini yuzaga kelishi to`g`risidagi fikrlar aks ettirilgan

**Kalit so`zlar:** sensor tarbiya, “sensus”, “tuyg`u”, “sezgi”, “idrok”, aqliy harakat

Абстрактный: В статье отражены мысли о формировании сенсорного образования с раннего детства, процесса умственных действий, анализа и синтеза, обобщения и интеграции характеристик вещей и событий.

Ключевые слова: сенсорное образование, «чувство», «чувство», «интуиция», «восприятие», умственное действие.

Abstract: The article reflects thoughts on the formation of sensory education from early childhood, the process of mental actions, analysis and synthesis, generalization and integration of the characteristics of things and events.

Key words: sensory education, “feeling”, “feeling”, “intuition”, “perception”, mental action.

Ilk bolalik davridan idrok qilish, sezish natijasida aqliy harakatlar, narsa va xodisalarning xususiyatlarini analiz hamda sintez qilish, umumlashtirish va yaxlitlash protsessi yuzaga keladi. Bu esa o`z navbatida maktabgacha yoshdagi bolalar sensor tarbiyasini kechiktirmasdan olib borishni taqazo qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda hamda ularda “tuyg`u, sezgi, idrok, sezish” kabi qobiliyatlarni shakllantirishda sensor tarbiya muhim o`rin tutadi. Sensor tarbiya bu - sezgi va idrokni biror maqsad asosida rivojlantirishdir.

Sensor so`zi lotincha so`zdan olingan bo`lib, “sensus” – “tuyg`u”, “sezgi”, “idrok” ma`nolarini bildiradi. Demak borliqni his qilish sezish va idrokdan boshlanadi. Shuni ta`kidlash joizki maktabgacha yosh davri sensor jarayonlarni rivojlanish davri sanaladi. Shuning uchun bu davrda sensor tarbiya muhim o`rin tutadi. Sensor tarbiya bolalarda hissiy bilish qobiliyatlarini shakllantirishga va sezgi-idrokni takomillashtirishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Sensor tarbiyani shakllantirishda yoki sensor tarbiya bilan ish olib borishda pedagoglar hamda ruxshunoslardan tinimsiz mehnat talab etiladi. Bu borarada sensor tarbiyani o`rganish hamda rivojlantirishga ko`pgina hissa qo`shgan pedagoglar Frebel, M.Montesseri, O.Dekroli va boshqalarning yaratgan ishlarini o`rganish maqsadga

muvoqif keladi. Zero, pedagog, psixologlar bolalarning qo’lidagi mayda muskullarini rivojlantirishga, rang va uning turlari, turli shakl hamda hajmi yuqori darajada farq qilishga erishishlarini bilishilari kerak.

Mariya Montessorining “sensor” tarbiya borasida olib borgan izlanishlari didaktik materiallarni ko’paytirib, o’z-o’zini nazorat qilish prensipiga qaratilgan bo’lib, bolalarga pedagogning ishtirokisiz, mustaqil shug’ullanish imkonini berar edi. Garchi Montessori bolalar topshiriqni bajarayotganda ularga erkinlik va mustaqillik berishni talab qilsada, u baribir bolalarga narsalarning xossalarini tekshirishning ayrim usullarini o’gatdi. Masalan: tarbiyachi bolaning barmog’i bilan biron bir detalni sirtini aylantirib chiqadi yoki biron nima yasayotganda, chizayotganda qo’lidan ushlab yordamlashvoradi bu esa avtomat tarzda tekshirib turishni ta’minlaydi. Zero, sezgi a’zolarining rivojlanishi, nutqning o’sishi va bolaning qay darajada rivojlanishiga ham bog’liqdir.

Sensor tarbiya maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda “tuyg’u, sezgi, idrok, sezish” qobilyatlarini shakllantirishda muhim o’rin tutadi. Sensor tarbiyani qo’llashdan maqsad - maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarning har jabhada qobilyatlarini shakllantirish, o’stirish, yuksaltirishga qaratilgandir. Ma’lumki, bolalarda idrok qilish, sezish natijasida aqliy harakatlar, narsa va xodisalarning analiz hamda sentez qilish, umumlashtirish, yaxlitlash hodisasi yuzaga keladi. Bu esa bilish qobilyatining zarur sharti hisoblanadi.

Sensor harakatlarning rivojlanish darajasi bolaning qobilyatlari shakllanayotganida hamda muayyan bilimlarini va ayrim amaliy ko’nikmalarni egallash jarayonida muhim rol o’ynaydi. Bolada ranglarni va shakllarni ajrata olish qobilyati shakllangan bo’lsa, tevarakatrofdagi narsalarning xossalarini ko’ra oladi va his qiladi. Bu esa bola biror voqeani tasvirlab aytib berishi, rasm chizishi, loydan nimalarnidir o’xshata olishi, qog’ozdan, matodan turli narsalar qirqishi – qurish – yasash ko’nikmalarini rivojlanishiga imkon beradi.

Sensor tarbiyaning protsesslari ilk yosh davrida alohida ahamiyatga ega, chunki aynan shu davrda yuzaga keladigan narsa va xodisalarning xususiyatlarini analiz hamda sintez qilish, umumlashtirish va yaxlitlash protsessi jadal rivojlanadi. Shuning uchun ham mashhur rus tadqiqotchilaridan N.M. Shilavonov bilan N.M. Askarina ilk yoshni “sensor taraqqiyoning oltin davri” deb ataydilar. Shuningdek, bolalarda sensor madaniyatni dastlabki oylaridan boshlaboq shakllantirib borish zarurligini alohida ta’kidlaydilar.

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni buyumlarning shakli, katta – kichikligi va rangi bilan tanishtirish hamda ularda bu xossalarni to’g’ri idrok qilish ko’nikmalarini rivojlantirish masalasi sensor tarbiya sohasiga kiradi. Bu tarbiya qanchalik to’g’ri hal qilinsa, bolalarning faqat aqliy tarbiyasiga emas, estetik, jismoniy, va xatto axloqiy tarbiyasi ham shunchalik ahamiyatli bo’ladi. Masalan: 1,5 yoshli bola devorning balandligini ko’rib, sakrash mumkinmi yo’qmi anglay oladimi? Yoki bo’lmasa, 2 yoshli bola daraxtni barglarini shakli va rangiga qarab farqlay oladimi? 1 yosh bola kubiklarni ustma–ust qo’yib taxlay oladimi? Bularning hammasi ma’lum darajada bolaning idrok qilishning qanchalik rivojlanganligiga bog’liqdir. Komenskiy – aytilgan narsalarni faqat narsalarda emas, real voqeylikda ko’rsatish juda foydalidir, deya tavsiya qiladi.

Biz o‘z tajribamizda ilk va maktabgacha yoshidagi bolalarni sensor tarbiyalashda bolalarni ko‘rish vositasida tekshirish va shakliga qarab taqqoslash usullarini o‘zlashtirishini aniqladik.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan), Toshkent 2022-yil
2. O‘zbekiston Respublikasi ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy –metodik markazi. Reggio Pedagogika: Kreativlikni rivojlantirishning samarali yo‘li. Toshkent-2025
3. Esonova Malakhat Akilovna. Formation of ideas about measuring different sizes using conditional measurement in children. International bulletin of applied science and technology. ISSN: 2750-3402 IBAST. UIF = 8.2 | SJIF = 5.955. 113- 116. Volume 3, Issue 10, October
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining 2025-yil 29-avgustdagi “Maktabgacha ta’lim tashkiloti va pedagoglarning ish hujjatlarini tasdiqlash to‘g‘risida” 323-sonli buyrug‘i.
5. Esonova M. A. Maktabgacha pedagogika, Darslik. Toshkent 2022-yil
6. Esonova M. A., Maktabgacha pedagogika, O‘quv qo‘llanma Toshkent 2022-yil